

УДК 343.14

Н. В. Глинська, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник сектору дослідження проблем судової діяльності Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ПОНЯТТЯ СТАНДАРТІВ ДОБРОЯКІСНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ

У статті розглянута проблема визначення категорії «стандарти доброякісності кримінальних процесуальних рішень». Автор шляхом аналізу різних підходів до трактування категорії «стандартів» в економічній науці та правознавстві, з урахуванням специфіки правової природи об'єкта — доброякісності процесуального рішення — формулює власне визначення цього поняття та пропонує класифікацію таких стандартів залежно від природи регуляторів, які унормовують діяльність із прийняття рішень.

Ключові слова: стандарти, доброякісність, якість, кримінальні процесуальні рішення, особи, що приймають процесуальні рішення.

Постановка проблеми. Концепція правової держави, реалізація якої є першочерговим завданням для України, передбачає ефективне та якісне кримінальне судочинство, основним компонентом якого є висока якість процесуальних рішень, що приймаються у кримінальному провадженні. Історія розвитку науки управління показала, що неможливо вирішити проблему підвищення якості будь-яких управлінських рішень поза розробкою та закріпленням системи стандартів їх якості. І це є зрозумілим, оскільки, зокрема, вимоги, що ставляться до судового рішення, є фундаментом для розробки моделі якості такого акта, а їх дотримання забезпечує реалізацію рішенням свого функціонального призначення. Об'єктивна потреба у наявності саме системи таких стандартів має певні теоретичні та практичні аспекти. Мова йде, з одного боку, про теоретичне узагальнення та зведення воедино всіх нормативних положень, що мають регулятивне значення для правозастосовної діяльності в сфері кримінального судочинства, а з другого — про створення належного інструментарію для адекватної комплексної оцінки якості рішень, що приймаються в цій сфері.

У контексті розробки концептуальних основ забезпечення доброякісності кримінальних процесуальних рішень¹ визначення поняття та системи стандартів якісної визначеності таких актів є одним із центральних питань у структурі побудови вказаної комплексної теорії. Система таких стандартів має стати стратегічним фундаментом у загальному механізмі відповідного процесу забезпечення їх доброякісності з огляду на їх багатоаспектне значення.

Констатуючи *ступінь наукової розробки цієї проблематики*, слід указати на те, що проблема визначення стандартів ДКПР ще не ставилась у сучасній літературі. Водночас у теорії кримінального процесуального права завжди приділялась значна увага вимогам, що ставляться до кримінальних процесуальних рішень. І хоча в науці немає робіт, спеціально присвячених цій проблемі, у літературі дане питання активно розроблялось ніби попутно з дослідженням інших проблем, пов'язаних із процесуальними рішеннями. Вченими досліджувалися як загальні вимоги, що ставляться до всіх кримінальних процесуальних рішень, так і ті, що мають безпосереднє відношення до судових або прокурорсько-слідчих актів. Вказані питання були предметом наукових досліджень відомих вчених. Ще за радянських часів ними опікувалися Т. В. Альшевський, М. І. Бажанов, М. М. Гродзинський, О. Я. Дубінський, Н. Г. Муратова, І. Д. Перлов, А. Л. Рівлін, М. С. Строгович та ін. Ці проблеми продовжують складати предмет наукового пошуку сучасних дослідників. Так, за різних часів вони привертали увагу Ю. М. Грошевого, В. С. Зеленецького, Л. М. Карнеєвой, П. А. Лупинської, В. Т. Маляренка, О. Р. Михайленка, І. Л. Петрухіна, В. М. Савицького та ін. В аналізованих роботах у цілому термінологічно правильно визначені ті вимоги, яким повинні задовольняти конкретні групи актів, що приймаються у сфері кримінального провадження. Водночас в умовах трансформації правової ідеології в нашій державі та суттєвої модифікації моделі кримінального процесу після прийняття нового КПК України виникає об'єктивна потреба як переосмислення змістовного

¹ Для забезпечення стислості викладу змісту в подальшому при зверненні до феномену «доброякісності кримінального процесуального рішення» ми будемо використовувати аббревіатуру ДКПР, відповідно для позначення терміна «кримінальне процесуальне рішення» – КПР.

наповнення традиційних для правозастосування в цій сфері принципів та вимог, таких як, зокрема, законність, обґрунтованість, вмотивованість, так і формулювання нових, що органічно випливають із концепції верховенства права, сприйнятої нашою державою. Все це зумовлює необхідність визначитися, яким же має бути сучасне КПП для того, щоб воно виконало своє функціональне призначення і було сприйняте членами суспільства як правомірне та взагалі доброякісне.

З огляду на це автор статті ставить перед собою **мету** в контексті розробки основного понятійного апарату концептуальних основ забезпечення ДКПП сформулювати основні теоретичні положення, що стосуються визначення категорії «стандарти ДКПП», які будуть методологічним підґрунтям для подальшого наукового пошуку. Для досягнення поставленої мети автором ставилися такі **завдання**: обґрунтувати доцільність запровадження до кримінальної процесуальної теорії терміна «стандарти доброякісності кримінальних процесуальних рішень»; сформулювати авторське визначення поняття «стандарти доброякісності кримінальних процесуальних рішень»; виділити різновиди стандартів ДКПП.

Виклад основного змісту матеріалу. Як відомо, кримінальні процесуальні рішення виносяться компетентними суб'єктами не довільно. Вони приймаються у сформованій правовій ситуації з урахуванням певних *нормативних положень* (вимог, правил, принципів положень різної природи, що акумулюють в собі очікування від такого акта), ретельне дотримання яких забезпечує високу якість остаточного результату. І хоча в процесуальній літературі та законодавстві стосовно КПП, як правило, вживається термін «вимоги», уявляється, що в контексті дослідження проблем якості використання терміна «*стандарт*» для найменування низки нормативів, обов'язкових при складанні процесуальних рішень, є більш сприятливим та цілком адекватним. В економіці під останнім, як правило, розуміється певний звід норм, правил, виконання яких є необхідним для отримання якісного продукту; нормативно-технічні документи, що встановлюють обов'язкові для виконання норми, правила і вимоги до якості товарів, робіт і послуг. Такими правилами є група стандартів ISO 9000 — серія міжнародних стандартів

управління якістю і підтвердження якості, які прийняті більш ніж 90 країнами світу¹.

Термін «стандарт» не є новим і для правової науки. Так, до речі, усталеним вже став термін «міжнародно-правові стандарти» для найменування прийнятих на міжнародному рівні правил, вимог, принципів положень, спрямованих на вдосконалення діяльності держав як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Для сфери кримінального провадження особливу роль відіграють міжнародно-правові стандарти у сфері захисту прав людини, які представляють собою норми сучасного міжнародного права, що передбачають як загальнодемократичні вимоги, так і обов'язки держав з визнання, дотримання і захисту прав людини, які вони повинні з урахуванням особливостей свого суспільного устрою, національного розвитку втілити і конкретизувати у своїх системах. Новітнім здобутком науки та законодавства є термін «антикорупційний стандарт», який вже протягом досить тривалого часу вживається законодавцем Російської Федерації, а сама проблема антикорупційних стандартів у кримінальному судочинстві активно розробляється у російській кримінально-процесуальній доктрині. Під такими стандартами у сфері кримінального судочинства, на наш погляд, слід розуміти систему вимог до кримінального процесуального законодавства, відповідність яким обумовлює його спроможність бути ефективним механізмом запобігання та протидії корупції у цій сфері².

¹ Засадничим стандартом серії стандартів якості є документ ISO 9000 «Стандарти на управління качеством и обеспечение качества. Руководящие положения по выбору и применению». Він визначає основні принципи політики керівництва організацій в області забезпечення якості, описує три можливі моделі управління, встановлює і роз'яснює взаємозв'язок між різними поняттями в області якості. Стандарти викладені у формі вимог (ISO 9001 – 9003) і загальних рекомендацій (ISO 9000 і 9004). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://quality.eup.ru/GOST/ms_iso9000.htm. – Заголовок з екрана.

² Глинська Н. В., Шило О. Г. Антикорупційні стандарти кримінально-процесуального законодавства: поняття та види // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства та удосконалення діяльності судових та правоохоронних органів України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 20 квіт. 2012 р., м. Луганськ. – Луганськ : ПВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – С. 216–219.

При визначенні ж стандартів якісної визначеності КПП слід взяти до уваги етимологічне значення поняття «стандарт», що в сучасній літературній мові розуміється як «норма, зразок, мірило; прийнятий тип виробів, який відповідає певним вимогам»¹, «зразок, якому має відповідати, задовольняти що-небудь за своїми ознаками, властивостями, якостями»². Враховуючи специфіку правової сфери, здається, що при формулюванні тих чи інших стандартів мова повинна йти не просто про якийсь зразок, модель чи шаблон, а про певну сукупність норм, вимог, правил, яким має відповідати те чи інше явище для виконання ним свого функціонального призначення³. Отже, стосовно явища, що розглядається, правильніше говорити про стандарти (стандарт у множині). До того ж, оскільки для задоволення очікувань сучасного суспільства від правосуддя, рішення, що приймаються в ході кримінального провадження, мають бути лише високої якості чи доброякісними, вважаємо доречним вести мову саме про стандарти доброякісності КПП⁴, під якими правомірно визнати сукупність певних положень нормативного характеру (норм, вимог, правил), яким має відповідати форма та зміст КПП для виконання ним свого функціонального призначення в загальній динаміці кримінального провадження.

Така сукупність нормативних положень не є чимось усталеним. Генеза вимог, що ставляться як до судового рішення, так і взагалі до всіх КПП на конкретному історичному етапі, доводить еволюцію

¹ Див.: Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. – Х. : ВД «Школа», 2009. – С. 828.

² Ожегов С. И., Шведова, Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Рос. акад. наук; Ин-т рус. языка им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., доп. – М. : Азбуковник, 1999. – С. 762.

³ На наш погляд, принаймні в правовій сфері, слід виходити із синонімічної схожості понять «норма», «правило» та «вимога». Останні, хоча звичайно й не є зовсім тотожними, втім, являють собою одні й ті ж установлення, що регламентують правове регулювання, задають критерії його якості.

⁴ Таке твердження є правильним з етимологічної точки зору, оскільки з наведених словарних визначень витікає, що відповідні ознаки, властивості або якості, що є зразком для «чого-небудь», повинні міститися в самому «стандарті», що і характеризує його в якості такого, а значить стандарт має задавати еталон не будь-якої якості КПП, а необхідної для суспільства його високої якості чи доброякісності. А отже такі стандарти як еталони вказаного рівня якості необхідно й іменувати як «стандарти ДКПП».

ідеальної моделі форми та змісту КПП відповідно до рівня соціально-правового розвитку суспільства, моральних установок та правої ідеології, домінуючих на тому чи іншому етапі його розвитку, тощо. Дійсно, якщо сутністю якості КПП виступає рівень здатності правозастосовного акта задовольняти потреби та очікування сучасного суспільства від його прийняття та реалізації, для з'ясування критеріїв правомірності КПП необхідним є виявити такі потреби. Отже, система вимог, що ставляться до КПП, має в повному обсязі відповідати запитам, очікуванням суспільства від правозастосовної діяльності в сфері кримінального провадження¹.

У цьому контексті слід зазначити, що суттєве розширення «горизонтів» бачення функціональної ролі чи внеску судового рішення у загальному процесі утвердження в Україні, як у правовій державі, режиму верховенства права зумовлює значне підви-

¹ Дослідницький концептуальний підхід, за допомогою якого виявляється така суть, свого часу П. М. Рабиновичем був названий «потребностным». Останній зарекомендував себе найбільш ефективним інструментом виявлення соціальної суті яких би то не було явищ соціуму (зокрема, феноменів правових і державних). Див.: Рабинович П. М. Обеспечение достоверности (истинности) положений философии права и общетеоретической юриспруденции: некоторые методологические предпосылки // Тезисы участников Пяťх философско-правовых чтений памяти В. С. Нерсисянца (часть 5). – Режим доступу: <http://www.legalphilosophy.ru/2010/11/5.html>. По суті аналогічні вимоги до з'ясування стандартів правових явищ обумовлюються сучасним інтегративним типом праворозуміння, однією з іманентних ознак якого є безпосередній зв'язок права з характером суспільних відносин, оскільки право діє саме в житті й задовольняє потреби суспільства. Представники соціологічної школи права наполягають на тому, що правильним буде те судове рішення, яке виходить з потреб суспільства і знання соціальної реальності. Див.: Шевчук С. В. Судова правотворчість та соціологічна школа права // Вісн. Верхов. Суду України. – 2007. – №1. – С. 24–29. Водночас відмічаючи важливість врахування суспільної думки при ухваленні рішень, слід зазначити, що судові рішення не може задовольнити очікування всіх груп учасників процесу (як обивателів, так і професійних учасників), оскільки такі очікування є не тільки протирічними за своєю спрямованістю по суті, але й базуються на різних стереотипах та установленнях мислення таких осіб, їх уявленнях щодо засобів досягнення соціально корисної мети кримінального процесу тощо. Мова йде про відповідність КПП об'єктивним тенденціям, що домінують у суспільній свідомості в аспекті очікувань від правосуддя соціальної справедливості, яка зводиться до прийняття в ході справедливої судової процедури достатньо аргументованого, переконливого для всіх членів суспільства, заснованого на коректному застосуванні права правозастосовного рішення.

щення уваги суспільства до якості оформлення та змістового наповнення судових рішень як процесуальних документів. Той факт, що досягнення індивідуальної справедливості пов'язано саме із правозастосовною діяльністю судів (саме суд у своїх рішеннях «вершить право»), значно розширює діапазон розуміння у правовій державі судового рішення не лише як інституту процесуального права, а й «соціально-правового феномену, що певною мірою уособлює базові характеристики відповідного суспільства і має значну аудиторію адресатів, що охоплює не лише учасників процесу, які мають різний рівень освіченості, а й інших осіб, які мають певний інтерес до діяльності судів»¹. Для них судові рішення має бути не лише зрозумілим, а й переконливим як в частині встановлення обставин вчиненого злочину, так і в їх правовій оцінці. Відправною точкою є те, що цілями судового рішення є вирішення певного спору через надання сторонам юридичної визначеності у їх правовідносинах, установлення судової практики, яка може попередити виникнення інших спорів та забезпечити суспільну гармонію². Звичайно досягнення цієї двоединої мети неможливе без високої якості судового рішення — воно має бути результатом справедливого процесу, правильної оцінки доказів і коректного застосування принципів та норм права³.

Така «глобалізація» соціально-правового значення судового рішення вимагає застосування нових підходів до формулювання основних стандартів-вимог, яким мають відповідати як підсумкові, так і вихідні та проміжні процесуальні рішення, що приймаються в кримінальному процесі. Кількість та сутнісна наповненість таких нормативів має відповідати ідеологічним орієнтирам сучасного процесу, концепції кримінальної процесуальної політики в державі

¹ Нетесайм Н., Хофер Р. Написання судових рішень: посіб. для суддів. – К., 2012. – С. 4.

² Пункти 7, 31 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень (далі по тексті – висновок КРСС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2008\)OP11&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2008)OP11&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3). – Заголовок з екрана.

³ Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник із написання судових рішень. – К. : Дрім Арт, 2013. – С. 11.

та іншим обставинам. Водночас в умовах єдиного правового простору незалежно від особливостей окремих судових систем та судової практики в різних країнах судові рішення повинно відповідати низці загальних принципівих вимог-критеріїв. Відповідно до позиції Консультативної ради європейських суддів (далі по тексту — КРЕС) базовими вимогами до судового рішення є їх обґрунтованість та вмотивованість (що є важливими аспектами права на справедливий суд), зрозумілість (чіткість та доступність стилю мови тексту), однозначність та своєчасність (чи досягнення правильного результату у швидкий спосіб). Причому в розрізі сучасних очікувань користувачів судових послуг важливою є не лише правова якість фактичного рішення як така, а й тривалість, прозорість ведення судового процесу, спосіб спілкування судді зі сторонами та спосіб звітування судової влади про свою роботу перед суспільством¹.

Надалі слід вказати на те, що сьогодні, коли тексти судових рішень стали доступними для ознайомлення з ними широкого кола громадськості (зокрема, акти правосуддя оприлюднюються на порталі Єдиного реєстру судових рішень) можна констатувати значне розширення аудиторії суб'єктів їх оцінки: сторони, адвокати, суд вищої інстанції, інші судді, групи, що мають особливий інтерес, ЗМІ, загальна публіка. Цей список є далеко не вичерпним. Відповідно для виконання судовими рішеннями свого суспільного призначення такі документи мають писатися у спосіб, який би задовольнив всю їх аудиторію, а отже, «кожен автор будь-якого документа у процесі написання повинен пам'ятати, для кого він пише»². Висловлене вимагає перегляду й стилю їх написання якомога простішою, зрозумілішою мовою³.

Вважаємо, що викладені нормативи «високої якості» судового рішення повною мірою відносяться й до всіх інших процесуальних рішень (вихідних, проміжних та підсумкових) з огляду на їх сис-

¹ Пункт 58 Висновку КРЕС. — Там само

² Пункт 31 Висновку КРЕС. — Там само.

³ КРЕС із цього приводу дотримується позиції, що судові рішення, написані в умовах демократії, мають бути загально зрозумілими, егалітарними (такими, що засновані на рівноправності), а не орієнтованими на вузьке коло фахівців, не езотеричними (такими, що містять внутрішній, глибинний або таємний, прихований сенс). Простий, прямолінійний стиль написання сприяє ясності, зрозумілості та визначеності рішення.

темне значення та визначальний вплив на досягнення загального результату у вигляді справедливого вирішення справи по суті. Лише сукупність доброякісних процесуальних рішень, прийнятих у межах одного і того ж самого кримінального провадження, є закономірним шляхом ефективного вирішення його завдань.

У ракурсі дослідження загальних питань стандартів ДКПР не можна залишити поза увагою їх значення для всієї системи кримінального провадження. Будучи обов'язковими для виконання, обов'язкові приписи, веління, здійснення яких розглядається як спосіб надання правозастосовному акту бажаних властивостей, такі нормативи, перш за все, адресовані особам, що приймають процесуальні рішення. Сукупність таких стандартів являє собою прообраз майбутнього бажаного результату, орієнтує правозастосувачів на прийняття високоякісного правового акта. В цьому аспекті стандарти-вимоги ДКПР слід розглядати як ідеальну модель КПР, що програмує на належний рівень правозастосування у правовій державі. Це так звана найближча *орієнтуюча функція* категорії стандарт. Кінцева ж її функція — бути мерилом, критерієм якості КПР, яка оцінюється тими чи іншими учасниками процесу на різних його етапах. Якщо стандарт — це еталон, що приймається за вихідний, для порівняння з ним інших подібних об'єктів, то цілком зрозуміло, що для оцінки якості того чи іншого рішення властивості останнього необхідно порівняти із відповідними нормативними положеннями, що виконуватимуть функцію *«критерію»* оцінки¹. Більше того, оскільки ж рівень якості КПР — критерій, за яким вирішуються питання системного управління в межах судової системи (зокрема, кадрова політика), цілком можна стверджувати, що такі стандарти-вимоги виконують досить визначену *управлінську функцію*.

З огляду на викладене на підтримку заслуговує позиція О. В. Сердюка щодо необхідності в правовій сфері розрізняти *стандарт* як *ідею (цінність)* та *стандарт* як *сукупність певних конкретних вимог*. Таке розрізнення, на думку вченого, необхідне внаслідок того, що стандарт (або принцип) як ідея (цінність) не є самодостат-

¹ Критерій – (від грец. *kriterion* – засіб для судження) – ознака, на підставі якої відбувається оцінка, визначення чи класифікація чого-небудь; мірило оцінки. До речі, в словниках англійської мови слово критерій (*criterion*) є одним з синонімічних значень стандарту (*standart*).

нім, без його «добудови» певними компонентами він не може отримати ніякого інструментального значення¹.

Дійсно, в силу досить очевидних особливостей зрізів практичного значення та меж використання стандартів ДКПР відносно таких нормативних положень доцільніше в окремих випадках говорити про стандарти як *ідеї, чи загальні орієнтири*, а в деяких — про стандарти як *критерії*, ознаки, на підставі яких відбувається оцінка прийнятого рішення. Так, стандарт ДКПР як орієнтир чи ідея являє собою положення гранично загального порядку, що визначає певний *стратегічний напрям* забезпечення та оцінки якісної визначеності КПР. Такі положення, як правило, сформульовані за допомогою оціночних понять. Нерідко законодавець надає їх офіційне роз'яснення шляхом наведення ознак оціночного поняття, як це, зокрема, має місце щодо законності, обґрунтованості та вмотивованості судових рішень (ст. 374 КПК)². Водночас самі такі поняття залишаються оціночними, не набуваючи ознак чіткої визначеності³.

¹ Залежно від природи стандарту така «добудова» може отримувати різні форми. Наприклад, стандарт «розгляд справи у розумні терміни» може бути конкретизований у вигляді певних закріплених у законі процесуальних термінів тощо. Див.: Проблеми забезпечення ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні : монографія. – Х.: Право, 2010. – С. 57.

² У літературі це іменується офіційною інтерпретацією оціночного поняття шляхом його характеристики. Див.: Кашанина Т. В. Оценочные понятия в советском праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09/ Свердловск, 1974. – С. 15. Однак навіть нормативна інтерпретація не формалізує загальні стандарти, оскільки «стандартизувати оцінне поняття якісного типу (яким, зокрема, є справедливість, обґрунтованість, вмотивованість тощо (прим. автора. – Н. Г.) без втрати ним своїх властивостей досить складно з об'єктивних причин». Див.: Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України. – Х. : Право, 2010. – С. 29.

³ З цього приводу слушно відмічає І. А. Тітко: «Тлумачення оцінних понять не перетворює і не повинно перетворювати їх на формально-визначені поняття, тобто в поняття нової якості. Якщо таке має місце (а це можливе лише при офіційному нормативному тлумаченні), то йдеться вже не про інтерпретацію, а про правотворчість, яка змінює закон, оскільки змінюються якісні характеристики самого поняття, а відповідно змінюється і порядок правового регулювання: можливість розсуду замінюється формальною визначеністю. Наслідком же інтерпретаційного процесу повинно бути встановлення лише певних стандартів оцінного поняття, що полегшить його розуміння та застосування на практиці. Проте саме поняття залишається оцінним, а не набуває ознак чіткої визначеності». Див.: Тітко І. А. Вказ. праця. – С. 77.

Однак стандарти ДКПР як положення загального порядку для виконання ними інструментальної, критеріальної функції мають бути конкретизовані, деталізовані у вигляді певної системи критеріїв, що зробить їх доступними для використання у відповідних процедурах оцінки якості прийнятого рішення різними суб'єктами¹. Такі критерії-вимоги синтезуються з інших норм кримінального процесуального законодавства, запроваджуються судовою практикою, зокрема, містяться в рішеннях ЄСПЛ та національних судових органів (Конституційного, Вищого спеціалізованого, Верховного судів України)². Остаточна ж конкретизація стандартів ДКПР правозастосовником чи особою, що оцінює якість прийнятого рішення, відбувається при «прив'язуванні» того чи іншого загального стандарту, що ставиться до КПР, до конкретної фактичної ситуації, в якій приймається такий акт³. Така «індивідуалізація» стандарту ДКПР відбувається не лише на підставі кримінальних процесуальних норм, що містять відповідні стандарти, а й з урахуванням їх

¹ Якщо стандарт як ідея – це штучно завданий, установлений у правовому чи іншому джерелі параметр діяльності, то критерій виводиться (абстрагується) із характеристик, природно властивих об'єктам дослідження. Критерій як мірило оцінки є досить варіантним, йому можна задовольняти більшою чи меншою мірою.

² В цьому сенсі величезну роль у конкретизації загальноправових стандартів відіграє ЄСПЛ, який у своїх рішеннях постійно формулює низку положень – тлумачень таких основних вимог до судових та досудових рішень, як справедливість, вмотивованість, розумність, своєчасність тощо, тим самим орієнтуючи національних правозастосувачів до їх адекватного розуміння в контексті загальноправових принципів.

³ Так, зокрема, ЄСПЛ, який чимало уваги у своїй практиці приділяє конкретизації вимоги вмотивованості процесуального рішення, встановленого п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, в одному зі своїх рішень акцентував увагу саме на індивідуальності та ситуативності визначення меж вмотивування, дійшовши такого висновку: «... пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди давати вмотивування своїх рішень, хоч це не може сприйматися як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент. Межі цього обов'язку можуть бути різними залежно від характеру рішення. Крім того, необхідно брати до уваги, між іншим, різноманітність аргументів, які сторона може представити в суд, та відмінності, які існують у державах-учасницях, з огляду на положення законодавства, традиції, юридичні висновки, викладення та формулювання рішень. Таким чином, питання, чи виконав суд свій обов'язок щодо вмотивування, що випливає зі статті 6 Конвенції, може бути визначено лише у світлі конкретних обставин справи». Див. пункти 23, 25 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minjust.gov.ua/files/Pronina_63566_00.zip. – Заголовок з екрана.

офіційного та доктринального тлумачення, а також тенденцій правозастосовної практики¹.

Звертаючись до теоретичних основ стандартів ДКПР, слід зазначити, що в науці кримінального процесуального права серйозна увага приділялася теоретичній розробці інституту вимог до КПР, який досліджувався вченими, як правило, супутно із розробкою інших проблем, пов'язаних із процесуальними рішеннями. Автори відповідних праць, називаючи різну кількість положень, яким мають відповідати ті чи інші різновиди КПР, та по-різному їх групуючи, водночас єдині в тому, що такі положення-вимоги є нормативними та різноплановими за своїм характером, оскільки містяться не лише в правовій матерії, а й зумовлюються іншими соціальними нормами (етичними, логічними, культурними тощо)². Єдині вчені і в тому, що основними аксіоматичними вимогами до кримінальних процесуальних рішень є законність, обґрунтованість, справедливість. Втім, ці поняття, незважаючи на їх основоположне значення для правозастосовної діяльності, дотепер залишаються дискусійними.

¹ Водночас оскільки мова йде про вимірювання якісної сторони явища, деякі стандарти практично неможливо виразити чітко та однозначно, що залишає їх ступінь нормативного закріплення на рівні принципу – ідеї. Це стосується, зокрема, вимоги справедливості процесуальних рішень, яка є похідною від однієї з найважливіших категорій сучасної загальноправової теорії, що має статус універсального, основоположного принципу права. Тлумачення ж цього принципу через сукупність чітких критеріїв відбувається, як правило, в ході прецедентної практики ЄСПЛ. Відповідно категорія справедливості в кримінальному процесі носить системоутворюючий, акумулюючий, інтегративний характер та має достатньо широке наповнення. В кримінальному судочинстві справедливість, як правило, пов'язується з основними демократичними положеннями кримінального процесу – забезпеченням права на захист, змагальністю, презумпцією невинуватості, дотриманням розумного строку провадження, всебічним, повним та об'єктивним дослідженням обставин справи. (Див.: Аширова Л. М. Проблемы реализации принципа справедливости в уголовном процессе. – М. : Юрлитинформ, 2007. – С. 65). Причому це далеко не вичерпний перелік основних рис проявів справедливості. Саме про неможливість всеохоплюючого визначення справедливості у кримінальному судочинстві свідчить прецедентна практика ЄСПЛ, яка щороку збагачує поняття справедливості судового розгляду шляхом сукупного набору демократичних положень.

² З урахуванням того, що ретельний аналіз ступеня наукової розробки питань щодо вимог, що ставляться до КПР, проведений автором у контексті монографічного дослідження проблеми обґрунтування КПР, відсилаємо читача до відповідної праці. Див.: Зеленецкий В. С., Глинская Н. В. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе. – Харьков : Страйд, 2006. – С. 34–44.

Адже ані в науковій літературі, ані в законодавстві не надається чітких та однозначних визначень, що, безумовно, створює певні труднощі в реальній практичній кримінальній процесуальній діяльності. Так, відмічаючи прогресивність нового КПК України в контексті регламентації правозастосовної діяльності, водночас слід констатувати, що в ньому знов-таки відсутні загальні вимоги до всіх КПП, зокрема такі, як законність, обґрунтованість та вмотивованість (що стали вже аксіоматичними в науковій доктрині сучасного кримінального процесуального права), рівно як і їх конкретизація¹. Наявність же спеціальних норм, що закріплюють вимоги до певної групи КПП чи їх окремих різновидів не згладжують указаний недолік законодавства. Водночас у контексті вирішального значення доброякісності процесуальних рішень, що приймаються в кримінальному провадженні, для ефективної реалізації прав та законних інтересів учасників процесу, уявляється, що саме загальний підхід до регламентації стандартів кримінальних процесуальних рішень (із подальшою їх індивідуалізацією щодо конкретних різновидів КПП) був би співзвучним із спільною загальною природою всієї системи таких актів та сприяв би підвищенню рівня правозастосовної діяльності у цій сфері².

¹ Оскільки *правова технологія* прийняття кримінальних процесуальних рішень є предметом самостійного детального аналізу відповідних нормативно-правових джерел, ми обмежимося лише викладенням деяких аспектів.

² Окремо слід звернути увагу на те, що в новому КПК не закріплено ані принципу справедливості, ані однойменної вимоги до КПП. Водночас саме справедливість, що на правовому рівні закріплена в низці міжнародно-правових актів, на сучасному етапі правового розвитку суспільства фактично пронизує кримінальне провадження, є системоутворюючим фактором формування всієї системи кримінального процесуального регулювання. Відповідно справедливість становить вихідне начало правозастосовної діяльності, а отже, справедливими мають бути будь-які процесуальні рішення, що приймаються в ході провадження. В процесуальній літературі останніх років неодноразово переконливо наголошувалось на необхідності нормативного закріплення справедливості як одного із принципів, засад кримінального судочинства (Див.: Безпалько І. С. Система принципів кримінального процесу та проблема їх класифікації. – Х: ФІНН, 2012. – С. 126; Подольний Н. А. Справедливість как ценность уголовного процесса России // Рос. судья. – 2012. – № 11. – С. 24–27; Гладышева О. В. Справедливость и законность в уголовном судопроизводстве: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Краснодар, 2009. – 46 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1317470>. – Заглавие с экрана; та ін.). Відсутність же нормативного закріплення даної категорії у законодавстві, на наш погляд, створює небезпеку її ігнорування у правозастосовній діяльності.

Внаслідок відсутності єдиної законодавчої регламентації загальних вимог, що ставляться до процесуальних рішень, останні, з метою забезпечення їх законності й обґрунтованості, ще за радянських часів встановлювалися не тільки кримінально-процесуальним законом, а й відомчими нормативними актами та в судових актах Верховного Суду СРСР інтерпретаційного чи роз'яснювального характеру. З прийняттям у 2010 р. нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яким запроваджено низку революційних змін для вітчизняної судової системи, зокрема, щодо її інституційної побудови, Верховний Суд України позбавлено права надання рекомендаційних роз'яснень із питань застосування законодавства щодо вирішення кримінальних справ. Відтепер відповідно до ст. 31 вказаного Закону у системі судів загальної юрисдикції діють Вищі спеціалізовані суди (далі по тексті — ВСС) як суди касаційної інстанції із розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ, до повноважень яких, зокрема, віднесено надання методичної допомоги судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики; надання судам нижчого рівня рекомендаційних роз'яснень із питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції (п. 4 ст. 32).

Системне тлумачення положень закону «Про судоустрій і статус суддів» (п. 4 ч. 1 ст. 32, ч. 1, 2 і 6 ст. 36) дозволяє дійти висновку, що ВСС має право давати неофіційне роз'яснення закону, поперше, тільки за результатами узагальнення судової практики (бо роз'яснення, підготовлені не за результатами таких узагальнень, можуть давати лише науковці — за результатами наукових досліджень) і, по-друге, у формі постанов пленуму (бо іншого способу роз'яснень закон не передбачає). Втім, починаючи з 2011 р., пленум ВСС прийняв тільки одну постанову у кримінальних справах № 9 — «Про практику застосування судами України законодавства про відповідальність за окремі корупційні правопорушення» від 14.06.2012, в той час як за цей період ВСС розіслав близько 18 *інформаційних листів* з питань кримінального провадження. Інформаційні листи виявили себе як інструмент «екстреного

роз'яснення» питань щодо застосування тих чи інших норм нового кримінального процесуального законодавства. В аспекті унормування діяльності із прийняття КПП слід вказати на те, що саме в цих документах інформативного характеру ВСС конкретизовано низку вимог до досудових та судових КПП. Між тим процесуальна природа таких актів та правомірність роз'яснення в них норм законодавства отримали неоднозначну оцінку серед науковців та практиків¹.

Не маючи на меті розглянути у цій роботі увесь спектр проблем, пов'язаних із формами реалізації ВСС своїх повноважень щодо надання ним рекомендаційних роз'яснень з питань застосування законодавства, лише вкажемо на те, що акти судового тлумачення для виконання ними свого функціонального призначення — забезпечення правильного застосовування судами норм права при вирішенні справ (що в свою чергу сприяє досягненню більш загальної мети — єдності судової практики) — мають бути

¹ Див.: Хавронюк М. Хто в нас «понтифіки»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zakonoproekt.org.ua/khto-v-nas-_pontyfyky_.aspx. – Заголовок з екрана: Хотинська-Нор О. Роль та значення роз'яснень пленуму суду касаційної інстанції в контексті реформування судової системи України // Юрид. Україна. – № 9. – 2012. – С. 91–96.

Так, зокрема, М. Хавронюк нещодавно звернув увагу на незаконність такої форми правотлумачної діяльності ВСС та «сумнівну якість» інформаційних листів ВСС, зазначаючи, що «на відміну від прямо передбачених законом актів інтерпретації законодавства – постанов пленуму, в законі відсутня згадка про можливість продукування вищими спецсудами відповідних листів і рекомендацій, як не встановлено й жодних вимог до їхніх змісту і форми. Таким чином, рекомендації, інформаційні й оглядові листи можуть готувати й не палати відповідного суду, які спеціалізуються на певних справах, і не на основі узагальнення судової практики та вивчення судової статистики. В їх підготовці можуть узагалі не брати участі судді, а також члени науково-консультативних рад, які відповідно до закону спеціально обираються для опрацювання питань, пов'язаних з роз'ясненням законодавства, й попереднього розгляду проектів постанов вишого спецсуду. Ці документи не потребують правової експертизи, наукового й літературного редагування. Для набрання ними чинності немає потреби в голосуванні та наявності кворуму. Вони можуть писатися в кулуарах і навіть видаватися задля задоволення матеріальних чи інших інтересів певних осіб або чиїхось амбіцій тощо. У будь-якому випадку процес їх підготовки та прийняття перебуває поза межами будь-якого контролю, зокрема з боку інших гілок влади та громадськості». Див.: Хавронюк М. Там само.

лише високої якості¹. Така їх якість може бути забезпечена лише в ході належної нормативної регламентації *процедури їх написання та прийняття*, що постає одним з актуальних завдань сьогодні, яке потребує більш детального аналізу в рамках окремого дослідження.

У контексті розгляду джерел правових критеріїв ДКПР слід зазначити, що змінами, внесеними до процесуальних кодексів Законом України «Про судоустрій та статус суддів» встановлено принципово новий підхід щодо обов'язковості судових рішень Верховного Суду України. Системне тлумачення статей 455 та 456 КПК дозволяє стверджувати, що висновки Верховного Суду, викладені в його ухвалях, у випадках, передбачених ч. 2 ст. 455 та ч. 2 ст. 456 КПК, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, що застосовують у своїй діяльності відповідну норму закону. Відповідно посилання на ці ухвали є обов'язковими при обґрунтуванні будь-яких процесуальних рішень, в яких застосовується відповідна норма матеріального права.

Далі слід вказати на те, що оцінка якості КПР стала предметом діяльності не лише національних, а й міжнародних органів, зокрема, Європейського суду з прав людини (далі по тексту — ЄСПЛ), рішення якого, як відомо, є джерелом кримінального процесуального права, а значить і джерелом стандартів ДКПР. До того ж саме

¹ Вказані та інші форми реалізації компетенції судів касаційної інстанції як засоби забезпечення правильного застосування норм права набувають особливого адаптивного значення в умовах дії нового кримінального процесуального законодавства, яке містить оціночні поняття, кількість яких значно збільшилася порівняно з раніше чинним законодавством. До них, зокрема, відносяться такі відносно нові поняття, як «розумність строків», «розумність та співрозмірність обмеження» (ч. 2 ст. 173 КПК), «ефективність досудового розслідування», «своєчасність», «особлива складність провадження», «ввинятова складність провадження», «очевидність недопустимості доказів», «особи, що заслуговують на довіру» (ст. 180 КПК) тощо. З урахуванням того, що оціночні поняття вживаються при формулюванні підстав та умов прийняття низки процесуальних рішень, правильне їх розуміння має вирішальне значення для забезпечення законності та обґрунтованості відповідних процесуальних актів. Надання ж їх судового тлумачення у відповідних актах ВСС слугуватиме певним орієнтиром, стандартом при оцінці законності та обґрунтованості прийнятих процесуальних рішень, а значить, й сприятиме одноманітності правозастосовної діяльності в сфері кримінального провадження.

з урахуванням практики цього міжнародного судового органу має застосовуватися кримінальне процесуальне законодавство України (ч. 5 ст. 9 КПК). На сьогодні ЄСПЛ у своїх рішеннях, прийнятих у розвиток ЄКПЛ, яку ратифікувала Україна, не тільки фактично запроваджено такі стандарти ДКПР, як їх розумність, своєчасність, справедливість, вмотивованість, обґрунтованість тощо, а й сформульовано низку критеріїв, що їх конкретизують¹.

Тут не можна не відмітити, що в контексті сучасного праворозуміння, яке не зводить право до закону, до кримінального процесуального рішення як результату правозастосовної діяльності в правовій державі фактично ставиться вимога його відповідності судовій практиці², чи «усталеній судовій практиці»³. І це не випадково, оскільки в умовах фрагментарності та певної колізійності законодавства у непоодиноких випадках судами застосовуються різні підходи до тлумачення законодавства, що не сприяє *єдності судової практики*⁴. З огляду на це у країнах континентального права, до яких належить й Україна, в сучасних умовах стрімкого розвитку права та необхідності його «коректного» застосування відповідно до умов сучасної правової дійсності *посилюється зна-*

¹ Це стосується й тлумачення ЄСПЛ низки оціночних понять (зокрема, таких, як ефективність розслідування, справедливий судовий розгляд, які так чи інакше входять у формулювання правових підстав прийняття низки КПР, а значить, результати їх тлумачення судовим органом є нічим іншим, як стандартами – критеріями правомірності таких процесуальних актів, та обов'язково мають враховуватися як при їх прийнятті, так і послідувачою оцінки якості прийнятих рішень національними суб'єктами контролю та нагляду в сфері кримінального процесу.

² Так, зокрема, КРЄС висловила свою позицію щодо необхідності для країн статутного права, з метою коректного правового обґрунтування судових рішень звертатися не лише до національного законодавства, а й до норм міжнародного, європейського права (права Ради Європи і Європейського Союзу), *судової практики* і навіть юридичної літератури, а також, де доречно, посилатися на них у судових рішеннях.

³ Москвич Л. М. Ефективність судової системи : концептуальний аналіз. – Х. : Вид-во «ФІНН», 2011. – С. 178.

⁴ Водночас остання стає однією з фундаментальних засад сучасного кримінального процесу самостійною його цінністю, що має важливе та багатоглибе соціальне та правове значення в контексті реалізації загальноправових принципів, перш за все таких, як справедливість та юридична визначеність, оскільки забезпечує прогнозованість правосуддя, зокрема, передбачуваність позиції суду вищої інстанції в аналогічних справах.

чення судової практики¹ вищих судових органів держави як визначального орієнтиру щодо тлумачення норм закону та усунення законодавчих прогалин².

У ракурсі множинності джерел сучасного кримінального процесуального права, динамічного розвитку законодавства та нерідко його відставання від передових правових поглядів не остання роль у забезпеченні правильного обрання та тлумачення норми права правозастосувачами належить досягненням сучасної правової науки. Останні можуть мати різні форми впровадження в регулятивну матерію правозастосовної діяльності: як пряму, зокрема, через само-

¹ Під судовою практикою ми розуміємо певні правові позиції, висновки національних судових органів (Конституційного Суду, судів загальної юрисдикції), а також міжнародних судових установ, юрисдикція яких визнана Україною (передусім ЄСПЛ), які знайшли своє відображення у їх рішеннях.

² Звичайно, законодавчі новели, що стосуються розширення джерельної основи кримінального процесуального права, зокрема, сприйняття як його джерела практики ЄСПЛ, поширення обов'язковості судових рішень ВСУ не лише на сферу здійснення правосуддя у конкретних справах, а й на інші правовідносини, актуалізували на сторінках юридичної літератури довгочасну дискусію про те, чи може судова практика бути джерелом права, а також зумовили виникнення низки проблемних питань прикладного характеру. Не вдаючись до полеміки з противниками запровадження судового прецеденту як «буржуазної правової матерії», що є непритаманним для української правової системи, яка тяжіє до романо-германського типу, в якій існує деталізоване законодавство, лише зазначимо про таке. Дійсно, в Україні правове регулювання здійснюється законодавством, яке не може бути замінено судовими рішеннями. Водночас ігнорування судового прецеденту як джерела права в сучасних соціальних умовах за мотивом його «невластивості» романо-германському типу правової системи видається некоректним з позиції сучасного порівняльного правознавства, яке стосовно країн континентального права (Німеччини, Франції, Нідерландів, Швейцарії), на які Україна традиційно орієнтується в своєму правовому розвитку, зовсім не заперечує правотворчу роль судів (Див.: Кирилюк Д. Чи визнається в Україні судовий прецедент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://justinian.com.ua/article.php?id=2221>. – Заголовок з екрана). Навпаки, в умовах правової конвергенції закономірностями та тенденціям сучасного розвитку права стає підвищення ступеня узгодженості правового регулювання суспільних відносин, зближення правових систем світу, взаємне проникнення їх окремих регулятивних механізмів та інститутів (Волошенко О. В. Процеси конвергенції в сучасних правових системах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09vovcpc.pdf>. – Заголовок з екрана). Одночасно посилання на судову практику не можуть бути єдиним самодостатнім засобом обґрунтування, оскільки відповідні судові рішення не змінюють закон, вони є актами нормотворчості, а лише уточнюють норми закону, конкретизують їх зміст, є зразком того, як суди та інші органи державної влади мають застосовувати, перш за все, конкретну норму права.

стійний теоретичний досвід правозастосовника, такі опосередковану (нерідко в описово-мотивувальних частинах рішень Конституційного, Верховного та Вищого спеціалізованого судів знаходять своє відображення теоретичні позиції відомих правників тощо). Відповідно *теоретичні положення юридичної науки* виконують досить визначену регулятивно-орієнтуючу функцію стосовно правозастосовної діяльності у правовій державі, а їх врахування при прийнятті та аргументації КПП суб'єктами кримінального провадження наділяє їх практичну діяльність властивістю *науковості*.

З огляду на викладений тезисний аналіз джерел правових стандартів ДКПП не можна не констатувати той факт, що така розрізненість, розкиданість положень, які за своєю суттю є вимогами-критеріями «високої якості» тих чи інших різновидів КПП та у своїй сукупності відтворюють відповідну модель, прообраз правомірного, чи доброякісного КПП, значно ускладнює правозастосовний процес, оскільки потребує звернення до різних джерел інформації, у тому числі й наукових. У таких умовах вкрай актуальною залишається проблема уніфікації практики документально-процесуального оформлення та загальної культури кримінальних процесуальних рішень¹.

¹ Невипадково за останнє десятиріччя Верховним Судом України за участю апеляційних судів було проведено низку узагальнень практики розгляду судових справ у межах різних видів судових проваджень, у рамках яких було проаналізовано й практику якості оформлення судових рішень. Зокрема це Узагальнення судової практики якості й оформлення судових рішень у цивільних справах (2004 р.), Узагальнення судової практики ухвалення та перегляду судами заочних рішень у цивільних справах (2007 р.), Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ у наказному провадженні (2008 р.), Узагальнення якості складення й оформлення судових рішень у кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення (2007 р.) та ін. Певною мірою ці вимоги сформульовано у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 р. № 14, принаймні щодо рішень судів у цивільному судочинстві. Зокрема, у цій постанові зазначено, що ухвалене у справі рішення має бути гранично повним, ясным, чітким, викладеним у послідовності, визначеній ст. 215 Цивільного процесуального кодексу України, та обов'язково містити вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частину; разом із тим рішення не повинно містити зайвої деталізації, яка не має правового значення в конкретній справі, а також незрозумілих словосполучень, занадто довгих речень, через які викладення фактичних обставин важко сприймається (п. 8). І хоча ці вимоги стосуються рішень судів у цивільному судочинстві, однак вони можуть бути корисними й для кримінального судочинства з огляду на загальну правову природу процесуальних рішень. На позитивну оцінку заслуговують посібники для суддів із написання судових рішень.

Для успішного вирішення поставленого нами завдання — розробки адекватної повної моделі ДКПР — необхідно визначитися не тільки із характером та природою стандартів — вимог КПР, а й їх кількістю, оскільки вони мають відобразитися у свідомості суб'єктів не розрізнено, а у вигляді певної системи елементів-вимог, лише комплексне дотримання якої забезпечує належний результат правозастосування. Це означає, що вказані стандарти мають з'ясовуватися не хаотично (шляхом складення їх довільного переліку), а системно, з урахуванням певного *критерію* їх класифікації.

У якості останнього оберемо природу регуляторів, які унормовують діяльність із прийняття рішень, а значить, і уявляють собою їх джерельну нормативну основу. Це є не випадковим, оскільки, як вже зазначалось, вимоги, що ставляться до КПР, мають нормативну природу¹ та різноманітну джерельну основу. Оскільки КПР — це багатофункціональний правовий феномен, соціальне значення якого часто носить не лише внутрішній, а й зовнішній характер, діяльність з його прийняття є різноплановою. Звичайно основоположним регулятором правозастосовного процесу є правовий фактор. Разом із тим, прийняття кримінального процесуального рішення, зокрема, судового, є складним інтелектуально-процедурним актом, що потребує не лише правових, а й логічних, техніко-юридичних, етичних, естетичних та загальнотеоретичних знань. Тому в сфері прийняття рішень не останню роль відіграють правила логіки, норми моралі та професійної етики, юридико-технічні та інші соціальні норми, певні теоретичні положення (зокрема, з теорії прийняття оптимальних рішень), які суттєво впливають на процес прийняття

¹ Наділення того чи іншого положення властивістю нормативності зумовлюється його загальновизнаним та регулятивним характером, обов'язковістю його врахування у певних випадках. Норма конкретно вказує і представляє певну форму поведінки в певних умовах. Це впливає з етимологічного значення поняття «норма», що розуміється у тлумачних словниках як «загальне правило, якому належить слідкувати в усіх подібних випадках; зразок або приклад» (Толковий словарь В. Даля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovopedia.com/1/197-0.html>. – Заголовок з екрана); узаконене встановлення, визнаний обов'язковим порядок, лад чого-н. (Ожегов С., Шведова Н. Толковий словарь русского языка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovopedia.com/4/192-0.html>. – Заголовок з екрана). Норма конкретно вказує і представляє певну форму поведінки в певних умовах.

рішень, причому настільки, що їх недотримання суттєво знижує якість визначеність, а іноді взагалі ставить під сумнів правомірність прийнятого рішення. Зазначені положення по-різному (залежно від сфери та спрямованості дії, засобів підкріплення їх санкціонування тощо) впливають на правозастосовний процес, по суті, виконують певну нормативно-регулятивну функцію і справедливо розглядаються науковцями як вимоги, що ставляться до кримінальних процесуальних рішень¹. Нерідко норми, що мають неправову природу (моральні, технологічні, етичні тощо), інтегруються, «вживаються» в правову матерію, що є цілком закономірним з урахуванням загальносоціальної природи права².

Відповідно стандарти-нормативи, яким має відповідати КПП на сучасному соціально-правовому етапі розвитку суспільства, є різноплановими та мають різну природу — правову, етичну, праксеологічну, юридико-технічну, логічну, естетичну, теоретичну. Для корисності вважаємо за можливе відповідні різновиди стандартів іменувати як: правові, етичні, праксеологічні, юридико-технічні, логічні, естетичні, теоретичні³. Звичайно, будь-який різновид виділених стандартів ДКПП потребує самостійного розгляду. За обмеженістю обсягом даної статті лише зазначимо, що останні не є рівнозначними за своїм діапазоном дії, рівнем стабільності та імперативності, ступенем забезпеченості їх виконання, засобами їх доведення до свідомості правозастосувачів тощо. Водночас правові й інші нормативні регулятори переслідують у правозастосовній діяльності одні й ті ж самі завдання та цілі: вони єдині у виразі намагання максимально скоординувати засоби та шляхи забезпечення високої

¹ Зеленецький В. С. Возбуждение уголовного дела. – Харьков : Изд-во «КримАрт», 1998. – С. 179.

² Особливо це стосується норм моралі, що завжди органічно поєднувалися та «вживались» у правову матерію кримінального процесуального законодавства. В сучасних умовах для забезпечення справедливості правосуддя значення моральної наповненості правової матерії ще більш посилюється, що визначає вектор розвитку кримінального процесуального законодавства в напрямку його відповідності нормам моралі.

³ У цьому розрізі і модель якості КПП є складною та включає в себе як структурні компоненти не лише його правову якість (як ступінь відповідності правовим вимогам), а й інші види якості – технічну, логічну, етичну тощо.

якості рішень, що приймаються в кримінальному провадженні¹. Вказані нормативи тісно взаємопов'язані між собою, причому настільки, що нерідко їх змістовне наповнення перекликається, через що неправові різновиди стандартів переходять один до одного чи взаємопоглинаються один одним. І хоча правові вимоги мають визначальний регулятивний потенціал у механізмі прийняття КПР, лише за умови сукупного дотримання всіх різновидів стандартів-еталонів правозастосовне рішення може вважатися доброякісним у практичному сенсі цього поняття².

Відповідно класифікація стандартів ДКПР з точки зору їх джерельної основи, що представлена відповідно нормама права, моралі, релігії, етики, культури, юридичної техніки, логіки, праксеології та науковими теоретичними положеннями й рекомендаціями, є досить умовною та доцільна лише у площині дослідницьких інтересів — віддзеркалити багатофункціональність КПР як правозастосовного акта та багатофакторність процесу його прийняття, про-

¹ До речі, на важливість неюридичних вимог-стандартів (таких як точність, ясність, доступність стилю, емоціональна незабарвленість) для забезпечення «високої якості» судового рішення прямо вказує КРЄС у своєму висновку, до якого ми вже неодноразово звертались. «Якість судових рішень не можна належним чином оцінити, враховуючи лише їх цінність з правової точки зору» (п. 58), оскільки для ухвалення судового рішення може виявитися необхідним не лише відповідні правові положення, а й взяті до уваги неправові поняття та реалії, які стосуються контексту спору, наприклад, етичні, соціальні чи економічні міркування (п. 22). У розвиток цього тезису вказаний міжнародний орган акцентує увагу на необхідності забезпечувати «неюридичну» підготовку суддів, яка б сприяла розвитку їх інших додаткових навичок і знань з не правових питань, щоб судді мали добре розуміння проблем, з якими їм доводиться мати справу. Така підготовка суддів, зокрема, стосується їх навчання з питань етики та удосконалення навичок спілкування, що допоможе їм взаємодіяти із сторонами процесу, громадськістю та пресою; розвитку організаційних навичок у сфері підготовки та ефективного управління судовими справами (використання інформаційних технологій, діловодство, стратегічне планування для регулювання та управління проходженням справ тощо).

² Комплексне дотримання визначених нормативів забезпечує загальну культуру процесуального документа, у формі якого викладається процесуальне рішення. Остання ж є його інтегральною якісною характеристикою, що передбачає не лише його правомірність, бездоганне та точне дотримання всіх матеріальних та процесуальних норм, а й загальну грамотність, культуру стилю викладу інформації у процесуальному документі, його логічну несуперечливість, загальну естетику тощо.

аналізувати джерельну основу таких нормативів із метою формування відповідної розгорнутої системи показників, що свідчитимуть про ступінь відповідності прийнятого акта тому чи іншому критерію-стандарту. До того ж запровадження широкого кола різнопланових критеріїв ДКПР уявляється практично доцільним, оскільки налаштовуватиме правозастосувачів на відповідальний підхід до дотримання не лише норм права, а й норм моралі (професійної етики) та юридико-технічних норм, сприятиме підвищенню рівня їх правової культури, моральності, що є немаловажними факторами справедливого правосуддя.

В статье рассмотрена проблема определения категории «стандарты доброкачественности уголовных процессуальных решений». Автор путем анализа различных подходов к трактовке категории «стандартов» в экономической науке и правоведении, с учетом специфики правовой природы объекта — доброкачественности процессуального решения — формулирует собственное определение этого понятия и предлагает классификацию таких стандартов в зависимости от природы регуляторов, которые нормируют деятельность по принятию решений.

In the article the problem of determination of category is considered «standards of high quality of criminal judicial decisions». Author by the analysis of the different going near interpretation of category of «standards» in economic science and jurisprudence, taking into account the specific of legal nature of object — high quality of judicial decision — formulates own determination of this concept and offers classification of such standards depending on nature of regulators that ration activity on making decision.

Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору дослідження проблем слідчо-прокурорської та судової діяльності НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 4 від 6 березня 2013 р.).

Рецензент — доктор юридичних наук, професор

В. С. Зеленецький.